

Tussen Bijbel en Babel

Recensie

Herman de Liagre Böhl, *Bijbel en Babel. Frans de Liagre Böhl, 1882-1976* (Amsterdam: Prometheus, 2021), 360pp. ISBN 978-90-446-4353-4.

In zijn boek *Bijbel en Babel. Frans de Liagre Böhl, 1882-1976* behandelt Herman de Liagre Böhl het leven en werk van zijn vader en bekende wetenschapper Frans de Liagre Böhl. Böhl was een voornaam Duits-Nederlands geleerde die zich bezighield met de studie van het Hebreeuws en, voornamelijk, de Assyriologie. De biografie beoogt de lezer bekend te maken met de persoon Böhl, alsook een overzicht te geven van zijn wetenschappelijke bijdragen.

Na enkele hoofdstukken die de levensloop van Böhl beschrijven, komt de auteur toe aan het meer inhoudelijke deel en krijgt de lezer meer inzage in de inhoud van de werken van Böhl. Zo behandelt het vierde hoofdstuk de inhoud van Böhls afscheidsbundel *Opera minora*. Dat maakt duidelijk dat Böhl de profeten van het Oude Testament en hun historiciteit nauwkeurig bestudeerd heeft. Maar volgens Böhl zijn meerder passages in het Oude Testament door de profeten zelf veranderd. Een voorbeeld is het scheppingsverhaal dat door de profeten gecreëerd is om andere oudtestamentische scheppingsverhalen (e.g. in Jesaja, Psalmen en Job) te corrigeren. Volgens Böhl is het de profetische beweging die verantwoordelijk gesteld kan worden voor de redactie van de oudtestamentische verhalen. Dit is een theorie die vandaag niet meer onderschreven wordt. Verder schreef Böhl ook over de aartsvader Abraham. Böhl stelt dat er in de verhaalcycli van Abraham bepaalde teksten zijn die spreken van een voor-

monotheïstisch godsbeeld. Het is de monotheïstisch-profetische beweging die het verhaal tot een vast omljnd monotheïstisch kader bewerkt heeft. Opmerkelijk is dat het boek Abraham als een historische figuur lijkt te beschouwen die men ook op een tijdslijn kan vastpinnen. Dit is niet zo. Hetzelfde geldt voor de profeet Jesaja. Böhl stelt dat Jesaja 53 een voorspelling maakt over de Babylonische ballingschap, terwijl dit gedeelte van Jesaja geschreven is na de Babylonische ballingschap en zich voordoet als een voorspelling maar het in feite niet is. Hieraan wordt onmiddellijk ook verbonden dat Jesaja de komst van Christus voorspelt. Hierdoor wordt het Oude Testament gelezen als voorspelling en wordt het Oude in het Nieuwe tot vervulling gebracht. Dit doet afbreuk aan de context waarin het verhaal geschreven is alsook aan de eigenheid van de oudtestamentische verhalen.

Een aanzienlijk deel van het boek gaat over de opgravingen in het Midden-Oosten (Sichem, Irak, Iran...) die Böhl bijgewoond heeft. Uit deze passages blijkt dat ondanks de zorgvuldige opgravingen men soms toch nog te vaak probeerde om vondsten aan Bijbelse taferelen te linken. Zo werd de vondst van een tempelstructuur te Sichem onmiddellijk geïdentificeerd als de tempel van 'El-Berith' die in het boek Rechters vermeld wordt. Dit is een hypothese die tegenwoordig sterk betwist wordt. Toch geeft het boek te kennen dat Böhl een geleerde was die een tussenweg trachtte te zoeken tussen de Bijbel en de archeologie. Zo durfde hij, terecht, ook toegeven dat de Bijbel niet altijd een historisch relaas weergeeft. Hij was correct in zijn besluit dat de zondvloed niet daadwerkelijk plaatsgevonden heeft. Daarnaast erkende hij ook dat de Bijbel niet het letterlijke woord van God is. Dit in tegenstelling tot zijn vader, ook hoogleraar, die sterk fulmineerde tegen de historisch-kritische exegese. Toch kan ook Böhl niet volledig vrijgesproken worden van een onkritische houding ten opzichte van bijbelgebruik. Meerdere voorbeelden tonen dat Böhl vaak Bijbelse argumenten gebruikte om zijn publiek te overtuigen.

Tussen de meer inhoudelijke delen van het boek bevinden zich ook enkele uitweidingen over Böhls studenten en familie (zoals zijn zussen Minnie en Hanna). Zelfs de voorstanders van de oecumenische dialoog kunnen uit het werk nog iets halen. Al moet gezegd worden dat de term 'oecumenisch' hier in nauwe zin gebruikt wordt om de dialoog tussen verschillende protestantse kerken, en dus niet met andere christelijke denominaties, te duiden.

Natuurlijk kan een boek over Böhl niet bestaan zonder een hoofdstuk over zijn geroemde (letterlijke) vertaling (met commentaar) van het Gilgamesj-epos dat in het

---

Akkadisch spijkerschrift op kleitabletten bewaard is gebleven. Dit epos vertoont gelijkenissen met de Bijbelse verhaaltraditie. Zo is er ook sprake van een (zond)vloed zoals diegene waar in het boek Genesis sprake van is. Het boek bevat een beknopte inhoud van dit epos met een korte toelichting van de ideeën die Böhl over het epos had.

De tekst van het boek wordt afgewisseld met citaten uit verscheidene briefwisselingen, wat het lezen prettig maakt. Ook de vele foto's van personen, plaatsen en artefacten die in het boek aan bod komen, zorgen ervoor dat de lezer een beter beeld krijgt van datgene waarover verhaald wordt. Al is het boek eerder biografisch van aard, toch biedt het een goede introductie in verscheidene zaken waarmee Böhl zich doorheen zijn carrière bezig heeft gehouden. Noemenswaardig zijn Böhls theorieën met betrekking tot het Oude Testament, enkele samenvattingen van bijdragen (onder meer over Sumerië, Babylon en de Sargonieten) uit zijn afscheidsbundel *Opera minora*, diens archeologische expedities en, natuurlijk, zijn vertaling van het Gilamesj-epos. Daarenboven geeft het boek ook inzage in de groei van de wetenschappelijke discipline van de Assyriologie, de geschiedenis van het Oude Mesopotamië, de vernieuwingen en vondsten binnen de archeologie in de 20ste eeuw, alsook de stichting van de vereniging *Ex Oriente Lux* (die tot op vandaag lezingen over het Oude Nabije Oosten organiseert in Nederland en België). Telkens blijkt hoe Böhl in dat alles een prominente rol heeft gespeeld. Op deze manier krijgt de lezer een goed overzicht van Böhls bijdrage aan de studie van enerzijds de Bijbel en anderzijds het Oude Nabije Oosten in het algemeen. Zo doet het boek de levensloop van Böhl én de zorgvuldig gekozen titel, *i.e.* Bijbel en Babel, eer aan.

Bryan Beeckman
Bryan.Beeckman@kuleuven.be

